

Slaapmuizen inventariseren: nieuwe methode op niveau

Hans Bekker & Jan Piet Bekker

Het voorkomen van slaapmuizen kan op verschillende manieren onderzocht worden. De Veldwerkgroep van de Zoogdierverseniging VZZ verzamelt sinds 1984 gegevens tijdens zomerkampen. In Oost-Europa werden slaapmuizen vroeger gevangen om op te eten, nu nog enkel voor de sport. Ervaringen uit die streek hebben geleid tot een aangepaste manier van vangen, die ook tot nieuwe inzichten leidt omtrent gedrag van rel- en hazelmuizen.

Al meer dan twintig jaar organiseert de Veldwerkgroep van de Zoogdierverseniging VZZ zomerkampen in verschillende landen in Europa. In nationale parken worden, vaak op uitnodiging van beheerders, inventarisaties verricht van vooral de kleine zoogdieren. Maar ook grotere zoogdieren, libellen, vlinders, amfibieën en reptielen worden geïnventariseerd. Een belangrijk nevendoeel is het ontwikkelen van inventarisatietechnieken en het overdragen daarvan aan anderen. En tegenwoordig worden ook parasieten en DNA-samples verzameld. Op basis van informatie van enkele gastheren in Slovenië is een techniek ontwikkeld om slaapmuizen *Gliridae* te vangen, die nu in enkele kampen met succes is uitgetoet en die volgens ons ook in Nederland goed te gebruiken is.

Inventarisatiemethoden

In veel zomerkampen zijn met meer en minder succes pogingen gedaan slaapmuizen te zien, te vangen en te speuren. In de tabel is aangegeven wat dat in de opeenvolgende 21 zomerkampen heeft opgeleverd. Het voorkomen van slaapmuizen is via diverse technieken is aangetoend.

Zichtwaarnemingen zijn er vooral van de hazelmuis *Muscardinus avellanarius* en de relmuis *Glis glis*. Deze laatste soort werd tijdens dagexcursies aangetroffen in grotten, duikers, schuurtjes en gebouwen. 's Avonds zijn ze regelmatig gezien en soms gehoord terwijl ze over takken, muren en telefoonkabels liepen. Op gelijke wijze is zo wel eens een eikelmuis *Eliomys quercinus* waargenomen.

Voor hazelmuizen is het zoeken van nestjes in het struweel succesvol gebleken.

Het pluizen van braakballen heeft alle Europese slaapmuizen opgeleverd, waaronder in Bulgarije de

Deze relmuis, behorend tot de slaapmuizenfamilie, is in Macedonië gevangen. Foto: Laurens Vogelaers

jaar	plaats (land)	relmuis				hazelmuis				eikelmuis			bosslaapmuis			Ognev		
		va	zi	vo	br	sp	va	zi	vo	br	sp	va	zi	vo	br	br		
1986	Gaume (België)				4				3	+								
1987	Oostvaardersplassen (Nederland)																	
1988	Apeldoorn (Nederland)																	
1989	Ain & Haute Savoie (Frankrijk)				2				2 [#]	2								
1990	Wiltz (Luxemburg)										30							
1991	Limousin (Frankrijk)				1						4	2	2					
1992	Argonne (Frankrijk)				6*						3	2						
1993	Sumava (Tsjechië)																	
1994	Thuringen (Duitsland)																	
1995	Pieniny (Polen)								12	15 ³								
1996	Trysil & Dovre (Noorwegen)																	
1997	Podstene (Slovenië)				3	7	5		3									
1998	Prelle (België)																	
1999	Huesca (Spanje)																	
2000	Zempléni-hegység (Hongarije)				29		6*				1							
2001	Onferno (Italië)																	
2002	Rhodopen (Bulgarije)				5		18		3						1	1	16	1
2003	Alvao (Portugal)																	
2004	Rakitovec (Slovenië)				3													
2005	Latky (Slowakije)				2													
2006	Galicica (Macedonië)				2						9							

va: vangst; zi: zichtwaarneming (* ook geluid, # nest^{aantal dieren}); vo: vondst; br: braakbal; sp: sporen

Tabel. Overzicht van alle veldwerkgroepkampen (in grijs aangegeven: geen waarnemingen)

Ognevs slaapmuis *Myomimus roachi*. Tenslotte is ook via sporen, zoals keutels en beknagde hazelnoten de aanwezigheid van relmuizen en hazelmuizen aangetoond.

Vangtechnieken

In op de grond geplaatste *Longworth*-vallen werd incidenteel een eikelmuis of een relmuis gevangen. Bij controles van vogelnestkasten zijn relmuizen en een bosslaapmuis *Dryomys nitedula* gevangen. In Luxemburg werden in een oude moestuin annex boomgaard met hoogstamfruitbomen 30 eikelmuis gevangen met *Sherman*-vallen. In Polen zijn hazelmuizen gevangen in *Sherman*-vallen, neergezet op takken van vruchtbomen. In Tsjechië is geëxperimenteerd met het ophangen van hazelmuisnestkasten, in 1989 beschreven door Bright & Morris. Deze methode, omschreven als geschikt voor lange termijn onderzoek, is in het kamp toegepast door

tien kasten gedurende twaalf dagen op te hangen. Dit heeft geen ander resultaat opgeleverd dan de aanwezigheid van keutels, die niet duidelijk aan slaapmuizen konden worden toegeschreven. Niet alle bovengenoemde technieken zijn overal toepasbaar. In veel gebieden ontbreken nestkasten of zijn er weinig roofvogels of uilen die op slaapmuizen jagen. Sporen worden relatief weinig gevonden en afhankelijkheid van toevallige waarnemingen is voor een gedegen inventarisatie ook onvoldoende.

Nieuwe inzichten

In de omgeving van Podstene in Slovenië, waar veel relmuizen voorkomen, was het vangen ervan vroeger een serieuze zaak. Bont en vlees waren de drijfveer, nu alleen nog de sport. Het vangen gebeurt met door huisvlijt vervaardigde klapvallen. Tijdens het kamp in Podstene in augustus 1997 kwamen de broers Zavodnik uitleggen hoe zij relmuizen vangen.

Deze als 'Glis-brothers' aangeduide relmuisvangers hadden allerhande vallen bij zich, waaronder antieke exemplaren, één van zelfs meer dan honderd jaar. Zij lieten ons zien hoe ze hun vallen plaatsen: in bomen op een flinke hoogte, tot wel 7 à 8 meter. Zij moesten hartelijk lachen om onze *Sherman*-vallen, die wij (maximaal 3 meter hoog) in bomen en struiken hadden geplaatst. Voor relmuisen schijn je de vallen toch echt veel hoger te moeten zetten en op andere plaatsen in het bos.

Deze kennis, genoteerd in het verslag van dat zomerkamp, is verder ongebruikt gebleven, tot we in 2004 weer naar Slovenië gingen. Toen is het principe van het hoger in de bomen plaatsen van vallen aan de vergetelheid ontruikt en geoperationaliseerd in wat nu door ons is aangeduid als de 'boomvalmethode'. Zowel in Slovenië als in Macedonië is deze methode inmiddels met succes toegepast.

Boomvalmethode

Een *Sherman*-val (HxBxL = 8 cm x 9 cm x 23 cm) wordt geplaatst op een plankje dat even breed is als de val maar 5 cm langer. In dat plankje worden

Sherman-val hoog geplaatst in een oude beukenboom. Foto: Hans Bekker

Antieke relmuisvallen in Slovenië. Foto: Joost Verbeek

twee gaten geboord van verschillende diameter (een van ca. 1 en een van ca. 2 cm). De val wordt op het plankje bevestigd met twee brede elastieken. Ter plaatse wordt een zo recht mogelijke tak van ca. 5-6 meter lang ontdaan van zijtakken. Overal zijn met een hiep zulke takken te kappen van bijvoorbeeld hazelaar of es. Het dunne uiteinde wordt bijgepunt zodat het in één van de gaten past. Vervolgens wordt het plankje met de val haaks op de tak geplaatst. Deze blijft door het excentrisch, laag geplaatste zwaartepunt hangen (omgekeerd 'L-vormige' constructie). De gekapte tak met de val wordt op zes à zeven meter hoogte geplaatst op een horizontale zijtak of in een vork.

Het plaatsen van de val vraagt wat geduld. Het is van belang dat de vallen op eenvoudige wijze hoog in bomen kunnen worden geplaatst en gemakkelijk (eventueel met een verrekijker) te controleren zijn. Als aas wordt het 'standaardmengsel' gebruikt: pindakaas gemengd met havermost en verder appel en gedroogde abrikoos.

Wanneer een slaapmuis in de val loopt, zal de stabiliteit van de val op de tak toenemen. Een dichtgeklapte val kan eenvoudig met tak en al uit de boom worden gepakt. Het voordeel van een *Sherman*-val is dat hij dicht blijft wanneer hij onverhoopt naar beneden valt.

Locaties

Dicht bij een dorp in Rakitovec (Slovenië) zijn boven een moestuin met fruitbomen tien vallen geplaatst aan de rand van een hellingbos op kalksteen. Hier

Hazelmuis, in Macedonië gevangen. Foto: Rollin Verlinde

werden twee relmuizen gevangen in drie nachten. In Galicica National Park (Macedonië, 2006) zijn op wisselende plaatsen 30 vallen uitgezet, wat negen hazelmuizen, twee relmuizen en een grote bosmuis *Apodemus flavicollis* opleverde. Opmerkelijk is, dat de dieren werden gevangen op grote hoogte (4 - 9 meter) in de bomen, op locaties waar geen sprake was van een breed uitgegroeide bosrand met struiken of lage bomen. Het betrof een redelijk monotoon beukenbos gelegen naast rijke alpenweiden. Ook zijn hazelmuizen gevangen in oude beuken, die vroeger ooit zijn geknot en in of net buiten het bos stonden. Deze bossen zijn van oudsher begraaasd en er komen nog steeds schaapskudden. Eén relmuis en de grote bosmuis werden gevangen bij een stortplaats voor puin op ca 850 m boven zeeniveau; de andere relmuis en de hazelmuizen op 1450 m.

Conclusies

Voor het inventariseren van slaapmuizen bestaan verschillende technieken. Deze technieken zijn vaak arbeidsintensief en niet overal te gebruiken.

De methode met hooggeplaatste boomvallen is aanvullend. Hij is bijna overal toe te passen, vraagt relatief weinig tijd en biedt de mogelijkheid op plaatsen te vangen waar andere technieken, soms letterlijk, ontoereikend zijn.

Hazelmuizen zijn met deze methode gevangen hoog in de bomen en in bomen waar geen breed uitgegroeide bosrand aanwezig is. Er zijn ook hazelmuizen gevangen in oeroude bomen midden in een bos, zonder ondergroei. Zelfs is een exemplaar gevangen in een geïsoleerd staande oude boom.

Met deze vangresultaten lijkt het erop, dat we het zoekbeeld voor het vangen (en daarmee aantonen) van hazelmuizen dienen bij te stellen.

Tot nu toe zijn met de

hooggeplaatste boomvallen alleen hazelmuis en relmuis gevangen. De locaties van de zomerkampen in Slovenië en Macedonië lagen net buiten het areaal waar de eikelmuis voorkomt. In de komende periode zal zeker geprobeerd worden om de aanwezigheid en de omvang van de populaties van ook deze slaapmuissoort met deze methode vast te stellen.

In Zeeuws-Vlaanderen is al enige tijd ervaring opgedaan met het op dezelfde wijze (haarval - plankje - lange tak) hoog in de bomen plaatsen van haarvallen om de aanwezigheid van de eikelmuis aan te tonen. Overigens is dit tot nu toe zonder succes geweest; wel werden haren van de eekhoorn *Sciurus vulgaris* gevonden.

Verder lezen?

- Veldwerkgroep VZZ: Verslagen van de zomerkampen 1984 - 2006.
- Bright, P. & P. Morris, 1989; The dormouse Conservation Handbook.

Hans Bekker

Geertruidahoeve 33

2804 HS Gouda

